

STRATEGICKÁ LITIGÁCIA PRÍPADOV RASOVEJ DISKRIMINÁCIE NA SLOVENSKU: VYBRANÉ PRÁVNE OTÁZKY

PRÁVNY MANUÁL

Workshop pre právničky a právnikov Slovenského národného strediska
pre ľudské práva a Kancelárie verejného ochrancu práv

Autorka a autor manuálu: Vanda Durbáková a Štefan Ivanco

© Poradňa pre občianske a ľudské práva, január 2023

Táto príručka bola vydaná v rámci projektu „Presadzovanie rovnosti Rómov a Rómok v Slovinsku a na Slovensku“ (PRESS) č. 101049193

Financované Európskou úniou. Názory a stanoviská sú len názormi a stanoviskami autorov a nemusia nevyhnutne odrážať názory a stanoviská Európskej únie alebo Európskej komisie. Európska únia ani Európska komisia za nich nemôžu niesť zodpovednosť.

Poradňa pre občianske a ľudské práva

Poradňa pre občianske a ľudské práva je mimovládna organizácia, ktorá sa venuje ochrane ľudských práv a slobôd so zameraním na ochranu práv menšín a ochranu pred diskrimináciou. Pozornosť dlhodobo venuje predovšetkým otázkam diskriminácie rómskej etnickej skupiny v rôznych oblastiach života na Slovensku. Venuje sa tiež ochrane reprodukčných práv a problematike policajného násillia. Poradňa vo svojej práci rozvíja metódu strategického vedenia súdnych sporov v prípadoch diskriminácie a porušovania ľudských práv menšín. Zabezpečuje sprostredkovanie bezplatného právneho poradenstva vo vybraných prípadoch porušenia ľudských práv a bezplatného právneho zastupovania v konaniach pred slovenskými súdmi a Európskym súdom pre ľudské práva v Štrasburgu. Vykonáva tiež terénny monitoring, advokačné aktivity vo vzťahu k štátnym inštitúciám a realizuje vzdelávacie aktivity v oblasti ochrany pred diskrimináciou pre odbornú a laickú verejnosť.

OBSAH

Úvod	4
1. Strategická litigácia prípadov rasovej diskriminácie na Slovensku	5
Aktuálne výzvy v oblasti vedenia strategických súdnych konaní v prípadoch diskriminácie rómskej menšiny a ich prekonávanie	6
Verejné žaloby a ich potenciál na zabezpečenie spravodlivosti v prípadoch rasovej diskriminácie	9
2. Vybrané aspekty vnútroštátnej právnej ochrany pred diskrimináciou	11
3. Základný medzinárodný právny rámec ochrany pred diskrimináciou a judikatúra ESĽP	12
4. Judikatúra slovenských súdov týkajúca sa diskriminácie Rómov a Rómok	18
5. Vybrané prebiehajúce strategické súdne konania týkajúce sa diskriminácie Rómov a Rómok	20

ÚVOD

V roku 2004 bol na Slovensku prijatý „antidiskriminačný zákon“¹ – komplexný právny predpis, ktorý v normatívnej rovine posunul ochranu pred diskrimináciou na Slovensku výrazným spôsobom dopredu. Jeho prijatie bolo spojené s úsilím Slovenska o vstup o Európskej únii a do domáceho právneho poriadku tak preniesol obsah jej rozvinutého komunitárneho práva na ochranu pred diskrimináciou. Antidiskriminačný zákon (ďalej len „ADZ“) sa však na ochranu pred diskrimináciou v súdnej praxi na Slovensku dodnes využíva len málo. Diskriminované osoby sa na jeho základe obracajú na sudy len zriedkavo, čo má svoje mnohoraké príčiny. Jednou z nich je aj jeho pretrvávajúca problematická implementácia zo strany súdov, ktorej dôsledkom je okrem iného aj celková nízka právna istota v tejto oblasti. Domôcť sa spravodlivosti si od diskriminovaných osôb spravidla vyžaduje dlhoročné úsilie, pričom jeho výsledok je neistý. Na nedostatky v uplatňovaní ADZ dlhodobo poukazujú aj mnohé medzinárodné inštitúcie na ochranu ľudských práv.²

V Poradni pre občianske a ľudské práva (Poradňa) sa prakticky od prijatia ADZ usilujeme o jeho uplatňovanie v súdnej praxi s cieľom zlepšovať prístup k spravodlivosti pre diskriminované osoby, pričom naša práca v tomto smere je na Slovensku unikátna. V Poradni sa primárne sústreďujeme na sprostredkovanie právnej pomoci príslušníkom a príslušníčkam rómskej menšiny, ktorí a ktoré pre svoj etnický pôvod čelia na Slovensku rozšírenej diskriminácii v rôznych oblastiach života. Právne zastupovanie diskriminovaných osôb na súdoch našimi spolupracujúcimi advokátkami či vedenie súdnych konaní vo vlastnom mene na základe podaných tzv. verejných žalôb má pritom charakter tzv. strategickú litigáciu – zabezpečujeme ho vo vybraných prípadoch s ohľadom na ich širší strategický význam a potenciál prispieť k celkovému zlepšovaniu prístupu k spravodlivosti v tejto oblasti aj prevencie diskriminácie ako takej.

Práve naše rozsiahle právne skúsenosti s riešením prípadov diskriminácie a ich jedinečnosť v kontexte Slovenska sú základom právneho workshopu, ktorý sme v Poradni pripravili pre právničky a právnikov dvoch kľúčových domácich nezávislých inštitúcií na ochranu ľudských práv – Slovenského národného strediska pre ľudské práva (SNSLP) a Kancelárie verejného ochrancu práv (kancelária VOP). Obe tieto inštitúcie v rámci svojich kompetencií pracujú s podnetmi týkajúcimi sa diskriminácie, pričom prvá menovaná má ako národný antidiskriminačný orgán kompetenciu zastupovať diskriminované osoby v súdnych konaniach. Workshop sa uskutoční 31. januára 2023 v Bratislave.

Tento manuál bezprostredne rámcuje mnohé kľúčové informácie, ktoré budú odprezentované počas workshopu a doplnia ich aj o ďalšie vybrané relevantné informácie či poznatky. Sumarizuje naše vybrané praktické skúsenosti so strategickou litigáciou prípadov diskriminácie, vrátane prekážok a výziev v tejto oblasti a približuje spôsoby, ako sa ich v Poradni usilujeme prekonávať. Okrem toho zahŕňa aj vybrané teoretické právne poznatky, ktoré v Poradni považujeme pre úspešné vedenie súdnych sporov v prípadoch diskriminácie za relevantné. Manuál vypracovala advokátka spolupracujúca s Poradňou Vanda Durbáková, ktorá na súdoch zastupuje strategické prípady diskriminácie, v spolupráci s programovým koordinátorom Poradne Štefanom Ivancom, ktorý sa na strategickú litigáciu Poradne dlhodobo podieľa v rovine mimoprávných aktivít, akými sú monitoring a výskum.

¹ Zákon č. 365/2004 o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov

² Z ostatného obdobia pozri napr. Výbor OSN na odstránenie rasovej diskriminácie: Záverečné zistenia k trinástej periodickej správe Slovenska. CERD/C/SVK/CO/13, ods. 4-5.

Manuál je primárne určený právnikom a právničkám oboch spomínaných ľudskoprávných inštitúcií, ktorí a ktoré sa workshopu zúčastnia. Veríme však, že informácie z neho môžu byť prínosné aj pre iných právnikov a právničky, ktorí a ktoré zastupujú či v budúcnosti budú zastupovať diskriminované osoby v súdnych konaniach na ochranu pred diskrimináciou alebo pre mimovládne organizácie.

Vanda Durbáková a Štefan Ivanco

1. STRATEGICKÁ LITIGÁCIA PRÍPADOV RASOVEJ DISKRIMINÁCIE NA SLOVENSKU

Krátko po prijatí ADZ v roku 2004 sme v Poradni intenzívne monitorovali prípady diskriminácie rómskej menšiny v rôznych oblastiach života s cieľom zdokumentovať konkrétne prípady diskriminácie a nadviazať kontakt s diskriminovanými Rómami a Rómkami, ktorí a ktoré by s našou právnou podporou podali na súdy prvé žaloby na ochranu pred diskrimináciou. Prípady, ktoré diskriminované osoby s našou podporou v ďalších rokoch na súdy priniesli, boli vôbec prvými v tomto smere a formovali tak prvú judikatúru na základe ADZ. Boli typickým príkladom strategického vedenia súdnych sporov respektíve strategickú litigáciu, ktorú v Poradni na Slovensku rozvíjame od nášho vzniku v roku 2001 a ktoré z našej strany zahŕňa aj strategické vedenie súdnych sporov v prípadoch porušovania reprodukčných práv rómskych žien vo forme násilných sterilizácií či rasovo motivovaného policajného násillia.

Strategickú litigáciu v Poradni považujeme za jednu z ciest presadzovania ľudských práv rozličných skupín obyvateľstva v spoločnosti. Jej rozvoj bol bezprostredne spojený s budovaním medzinárodného právneho rámca ochrany ľudských práv v období po druhej svetovej vojne a vzostupom hnutia za občianske práva afroamerického obyvateľstva v Spojených štátoch amerických v 50. rokoch minulého storočia. V Poradni ju v najširšom slova zmysle vnímame ako úsilie o dosiahnutie sociálnych zmien prostredníctvom uplatňovania existujúcich právnych prostriedkov v súdnej praxi. Naše ciele neležia teda len na úrovni jednotlivca, ktorý sa na súde domáha spravodlivosti za spôsobenú ujmu. Sú vopred jasne vymedzené a majú aj nejaký širší celospoločenský charakter. Strategickou litigáciou je možné cielene poukázať na dovtedy prehliadané porušovanie ľudských práv, zlú interpretáciu či uplatňovanie určitého právneho predpisu v praxi a podobne. Rozhodnutia súdov môžu mať preventívny účinok a teda odradzovať tých, ktorí diskriminujú, od diskriminácie, ako aj motivovať ďalšie diskriminované osoby, aby sa právne bránili. Hlavne v prípadoch štrukturálnej diskriminácie (ako je napr. rasová segregácia) môžu byť rozhodnutia súdov dôležitým impulzom na zmenu a vytvárať tlak na zodpovedné štátne inštitúcie smerom k prijímaniu systémových opatrení.

Na súdne rozhodnutia v strategických prípadoch v prípadoch porušovania ľudských práv spravidla vždy nadväzuje ďalšie mimoprávne úsilie (práca s médiami, komunikácia s verejnosťou, presadzovanie zmien - advokácia smerom k inštitúciám) na maximalizáciu ich pozitívneho celospoločenského dopadu.

Tematické zameranie strategických prípadov rasovej diskriminácie rozhodovaných slovenskými súdmi od roku 2004, v ktorých sme v Poradni zabezpečovala prostredníctvom spolupracujúcich advokátok právnú pomoc alebo ich sme ich v mene Poradne iniciovali podaním verejnej žaloby podľa ADZ:

- Prípady diskriminácie rómskych spotrebiteľov a spotrebiteľiek v prístupe k verejným službám (odmietnutie vstupu alebo neobslúženie v reštauráciách, pohostinstvách a podobne);
- Prípady diskriminácie Rómov a Rómok v prístupe k zamestnaniu a priamo v zamestnaní;
- Segregácia rómskych detí vo vzdelávaní (na úrovni segregácie v triedach na základnej škole a etnicky homogénnych rómskych škôl);
- Diskriminácia rómskych detí v prístupe k vzdelaniu v dôsledku ich neoprávneného zaradenia do špeciálnych škôl alebo špeciálnych tried na bežných školách;
- Segregácia rómskych žien v oblasti zdravotnej starostlivosti (segregované „rómske izby“ na pôrodnických oddeleniach);
- Namietanie diskriminačného dopadu ustanovenia právneho predpisu na rómske ženy a ich deti a jeho nesúladu s ADZ.

Faktom je, že od roku 2004 sme sa v Poradni – v rámci našich obmedzených kapacít – angažovali vo väčšine prípadov rasovej diskriminácie Rómov a Rómok, o ktorých rozhodovali slovenské súdy. Je zrejmé, že bez právnej podpory mimovládnych organizácií alebo SNSLP sa diskriminovaní Rómovia a Rómky na súdy obracajú len v minimálnej miere. Celkovo preto ostáva počet súdmi rozhodovaných prípadov v tomto smere dodnes veľmi nízky. Je v obrovskom nepomere s tým, ako rozšírená je diskriminácia Rómov a Rómok v rôznych oblastiach života v slovenskej spoločnosti. **Aj vzhľadom na pretrvávajúce nedostatky v uplatňovaní ADZ zo strany súdov tak zastávame názor, že právne riešenie prípadov rasovej diskriminácie na súdoch má aj v súčasnosti veľmi silný strategický rozmer: je mimoriadne dôležité pre ďalšie zlepšovanie prístupu k spravodlivosti pre diskriminované osoby do budúcnosti aj na celkovú prevenciu diskriminácie v našej spoločnosti.**

Okrem Poradne v súčasnosti na Slovensku nepôsobí domáca MVO, ktorá by mala zdroje a kapacity viesť strategickú litigáciu prípadov rasovej diskriminácie na dlhodobej udržateľnej úrovni. Litigáciu v tejto oblasti na Slovensku podľa našich poznatkov vedie už len medzinárodná organizácia Európske centrum pre práva Rómov prostredníctvom spolupracujúceho advokáta Michala Zálešáka. Táto okrem iného zahŕňa aj aspekty diskriminácie marginalizovaných rómskych komunit v prístupe k bývaniu vrátane pitnej vody. V tomto kontexte preto vnímame ako mimoriadne dôležité a potrebné, aby sa v tejto oblasti angažovalo a vo väčšej miere využívalo svoje právne kompetencie v tejto oblasti práve SNSLP.³ Pre prevenciu diskriminácie rómskej menšiny rovnako považujeme za veľmi dôležité, aby jej v rámci svojich kompetencií venovala zvýšenú pozornosť kancelária VOP, a to vzhľadom na skutočnosť, že mnohé prejavy diskriminácie rómskej menšiny majú charakter a.) diskriminačného konania zo strany orgánov verejnej správy alebo b.) neprijímania pozitívnych opatrení na odstraňovanie diskriminácie zo strany orgánov štátnej správy.

AKTUÁLNE VÝZVY V OBLASTI VEDENIA STRATEGICKÝCH SÚDNYCH KONANÍ V PRÍPADOCH DISKRIMINÁCIE RÓMSKEJ MENŠINY A ICH PREKONÁVANIE

Identifikácia prípadu rasovej diskriminácie vhodného na strategickú litigáciu a nadviazanie kontaktu s Rómami a Rómami, ktorí by mali záujem podať žalobu na ochranu pred diskrimináciou, zostáva veľmi náročná - vyžaduje si zvýšené úsilie a proaktívny prístup. Aj v pozícii etablovanej mimovládnej organizácie sídliacej na východnom Slovensku, s dlhoročne budovanými kontaktmi s mnohými rómskymi aktivistami a aktivistkami v mnohých rómskych komunitách, v Poradni dostávame len relatívne obmedzené množstvo relevantných podnetov namietajúcich rasovú diskrimináciu, kde je záujem diskriminovanej osoby podať antidiskriminačnú žalobu.

³ Pozri tiež odporúčania výskumnej správy Poradne pre občianske a ľudské práva, Minority Rights Group Europe a EPEKA (2022): Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji: Porovnávacia správa o diskriminácii Rómov a Rómok a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku. <https://poradna-prava.sk/publikacie/rovnost-a-spravodlivost-na-vedlajsej-koľaji-porovnavacia-sprava-o-diskriminacii-romov-a-romok-a-ich-pristupe-k-spravodlivosti-na-slovensku-a-v-slovinsku/>

V porovnaní s tým, je situácia SNSLP neporovnateľne náročnejšia a aj z jeho ročných štatistík je zrejmé, že dostáva v tomto smere minimum relevantných podnetov. Príčinou sú bariéry v prístupe k spravodlivosti, ktorým diskriminovaní Rómovia a Rómky čelia. Naše dlhodobé poznatky z tejto oblasti vrátane realizovaného výskumu pritom hovoria o tom, že tieto bariéry majú komplexnú podobu a zahŕňajú najmä: celkový nedostatok informácií o tom, kam sa obrátiť o pomoc, strach ľudí, že sa situácia môže obrátiť proti nim (viktimizácia), nedôvera v súdny systém, celkovú sociálnu depriváciu a chudobu, ktorá núti diskriminovaných Rómov a Rómky sústrediť sa na iné každodenné problémy, a to, že diskrimináciu vnímajú ako niečo také bežné a nemenné, že nevidia zmysel v snahe brániť sa jej.⁴

V snahe napriek tomu priniesť na súdy strategické prípady diskriminácie Rómov a Rómkov sa usilujeme v Poradni tieto bariéry prekonávať, a to najmä:

- Proaktívnym terénnym monitoringom v rómskych komunitách a priamym zaangažovaním Rómov a Rómkov do monitorovania prípadov diskriminácie v Poradni, čo nám okrem iného umožňuje komunikovať s diskriminovanými Rómami a Rómkami v rómčine;
- Budovaním dôvery a spolupráce s rómskymi aktivistkami/aktivistami, ktorí a ktoré majú širší prehľad o možných prípadoch diskriminácie, ostatní ľudia z komunity sa na nich môžu priamo obracať a majú k nim často väčšiu dôveru ako k príslušníkom majority;
- Šírením pozitívnych príbehov motivovaných Rómov a Rómkov, ktorí a ktoré sa rozhodli postaviť za svoje práva (prostredníctvom videí, sociálnych sietí, medializáciou pozitívnych rozhodnutí súdov v prospech diskriminovaných osôb, vydanou knihou, aj v priamej individuálnej komunikácii počas monitoringu);
- Monitoringom médií - reagovaním na prípady diskriminácie, o ktorých diskriminovaní Rómovia a Rómky informovali médiá. Proaktívne kontaktovanie médií výrazne zvyšuje predpoklad, že práve tieto diskriminované osoby budú mať väčší záujem o podniknutie následných právnych krokov.

Z našich skúseností je dôležité, aby diskriminované osoby, ktoré prejavia záujem o podanie žaloby na súd, boli úplne informované aj o pretrvávajúcich nedostatkoch v rozhodovaní súdov a ďalších právnych bariérach v prístupe k spravodlivosti, ktoré existujú a s podaním žaloby súhlasili aj napriek nim. Tieto bariéry zahŕňajú predovšetkým:

- Všeobecne rozšírenú neochotu súdov identifikovať a potvrdzovať namietanú rasovú diskrimináciu;
- Nekonzistentné uplatňovanie obráteného dôkazného bremena príznačného pre antidiskriminačné súdne konania;

---

⁴ Poradňa pre občianske a ľudské práva, Minority Rights Group a EPEKA (2022): Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji: Porovnávacía správa o diskriminácii Rómov a Rómkov a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku, s. 15. Pozri tiež DURBÁKOVÁ, V. et al. (2012) Diskriminácia na Slovensku: Hľadanie bariér v prístupe k právnym prostriedkom ochrany pred diskrimináciou, Poradňa pre občianske a ľudské práva, s. 21-49. Napriek tomu, že od vydania tejto publikácie Poradne uplynulo už viac ako desaťročie, uvedený popis bariér zostáva dodnes aktuálny.

- Extrémna neochota súdov priznávať diskriminovaným osobám primeranú finančnú náhradu nemajetkovej ujmy; ak odškodnenie priznávajú, je spravidla symbolické;
- Tendenciu bagatelizovať závažnosť rasovej diskriminácie, súdy prehládajú alebo nerešpektujú jej prima facie dopad na ľudskú dôstojnosť;
- V niektorých prípadoch sa naďalej prejavuje určitá zaujatosť alebo rasové predsudky v riešených prípadoch diskriminácie rómskej menšiny;
- Extrémna dĺžka súdnych konaní, spravidla niekoľko rokov, k čomu prispievajú aj pochybenia súdov v rozhodovaní a nutnosť využívať opravné prostriedky;
- Zvýšené riziko prehry v spore a následných nákladov na pokrytie súdnych trov protistrany.

Na ilustráciu z našej litigačnej praxe, v júni 2021 – po neuveriteľných pätnástich rokoch - Najvyšší súd SR zamietol dovolanie niekoľkých Rómov, týkajúcich sa nimi namietanej rasovej diskriminácie v prístupe k službám v miestnom pohostinstve v obci Čaklov. Žalobu s našou právnou podporou podali v roku 2006 a bol to jeden z prvých prípadov týkajúcich sa diskriminácie z dôvodu etnicity podaných na slovenské súdy. Žalobcovia poukazovali na to, že v novembri 2005 ich personál pohostinstva odmietol obslúžiť pre ich rómsky pôvod. Okresný súd vo Vranove nad Topľou v roku 2007 rozhodol, že boli diskriminovaní na základe svojho rómskeho pôvodu a žalovanej majiteľke pohostinstva nariadil, aby sa im ospravedlnila. Nepriznal im však finančné odškodnenie. V ďalších rokoch rozsudky okresného súdu o ich diskriminácii Krajský súd v Prešove opakovane menil a ich žalobu zamietal. V roku 2019 rozhodol Ústavný súd SR o porušení ich práva na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov a každému z nich priznal aj finančné odškodnenie. Ich antidiskriminačná žaloba však bola napokon súdmi na Slovensku právoplatne zamietnutá. V roku 2022 sa preto obrátili so sťažnosťou na Výbor OSN na odstránenie rasovej diskriminácie, kde sa ďalej domáhajú spravodlivosti. Celkový priebeh tohto súdneho konania poukazuje prakticky na všetky hore vymenované bariéry v prístupe k spravodlivosti.⁵

Tieto bariéry nie je možné pred začatím litigácie eliminovať. Je dôležité akceptovať, že samotná strategická litigácia má za cieľ prispieť k odstraňovaniu týchto bariér do budúcnosti a komunikovať to diskriminovaným osobám, ktoré prejavia záujem o podanie žaloby. Usilujeme sa ich však zmierňovať najmä:

- Dôkladným výberom strategického prípadu z hľadiska preukázania diskriminácie v súdnom konaní. Prípad by mal byť dostatočne dôkazne podložený alebo sa usilujeme dôkazy ešte pred začatím litigácie zabezpečiť napr. realizáciou situačného testingu⁶ či najprv dosiahnutím pozitívneho rozhodnutia správnych orgánov, ktoré je možné následne predložiť v súdnom konaní;
- Vlastným výskumom alebo zhromažďovaním výsledkov iných výskumom (akademická obec, MVO, medzinárodné inštitúcie a ich správy);
- Získaním podporných vyjadrení a stanovísk inštitúcií na ochranu ľudských práv (vrátane SNSLP a VOP) ;
- Využívaním všetkých dostupných medzinárodných prostriedkov nápravy v prípade zamietavých rozhodnutí domácich súdov (Individuálne sťažnosti pre výbory OSN, Európsky súd pre ľudské práva, návrhy na polozenie predbežných otázok Súdnemu dvoru EU v priebehu vedených antidiskriminačných sporov, ak je potrebný výklad práva EÚ);
- Žiadaním o oslobodenie od platenia súdnych poplatkov v súdnych sporoch na základe finančnej situácie diskriminovaných Rómov a Rómkov, ktorým zabezpečujeme právne zastupovanie.

⁵ Príbeh diskriminovaných mužov, ako aj príbehy niektorých ďalších Rómov a Rómkov, ktorí sa s našou právnou podporou domáhali spravodlivosti v prípadoch diskriminácie na súdoch, sú popísané v nami aktuálne vydané publikácii z roku 2023 „Na ceste k spravodlivosti.“ <https://poradna-prava.sk/publikacie/na-ceste-k-spravodlivosti/>

⁶ Pozri Poradňa pre občianske a ľudské práva (2020) Situačný testing ako nástroj preukazovania diskriminácie v oblasti poskytovania tovarov a služieb. <https://poradna-prava.sk/spravy-instituciam/situacny-testing-ako-nastroj-preukazovania-diskriminacie-v-oblasti-poskytovania-tovarov-a-sluzieb/>

V rámci našej práce sme cielene vytvorili aj rezervný finančný fond, ktorý nám umožňuje vo vybraných prípadoch pokryť finančné náklady na pokrytie súdnych trov v prípade prehry diskriminovaných Rómov a Rómov v súdnom spore. To nám v snahe uskutočňovať strategickú litigáciu umožňuje preniesť na seba v nevyhnutných prípadoch riziko finančnej straty, ktorému diskriminované osoby často čelia.

VEREJNÉ ŽALOBY A ICH POTENCIÁL NA ZABEZPEČENIE SPRAVODLIVOSTI V PRÍPADOCH RASOVEJ DISKRIMINÁCIE

Inštitút tzv. verejnej žaloby,⁷ ktorý sa do ADZ dostal novelou z roku 2009, považujeme za nesmierne cenný nástroj na vedenie strategickej litigácie v prípadoch diskriminácie. Umožňuje iniciovať súdne konania vo veciach súvisiacich s porušením zásady rovnakého zaobchádzania aj zákonom určeným právnickým osobám v prípade, ak porušením zásady rovnakého zaobchádzania mohli byť dotknuté práva, právom chránené záujmy alebo slobody väčšieho alebo neurčitého počtu osôb, alebo ak by takýmto porušením mohol byť inak vážne ohrozený verejný záujem. Súdne konanie iniciované na tomto základe nevyžaduje individuálneho žalobcu alebo žalobkyňu a umožňuje mimovládny organizáciám na ochranu pred diskrimináciou či SNSLP ako národnému antidiskriminačnému orgánu viesť strategickú litigáciu v vlastnom mene. To má vzhľadom na už popísanú náročnosť nájst' individuálnych žalobcov či žalobkyne, ktorí či ktoré by podali antidiskriminačnú žalobu z dôvodu existujúcich bariér v prístupe k spravodlivosti, mimoriadny význam. Tento právny inštitút sme detailne predstavili a popísali v našej publikácii z roku 2015, pričom jej obsah zostáva stále nanajvýš aktuálny.⁸ Zastávame názor, že aktívne využívanie tohto inštitútu v súdnej praxi môže zásadne prispieť k účinnejšiemu prístupu k spravodlivosti pre diskriminované osoby a k potláčaniu diskriminácie v našej spoločnosti.

Ako sme v našej citovanej publikácii z roku 2015 uviedli, iniciovanie a vedenie antidiskriminačného súdneho sporu na základe verejnej žaloby býva v porovnaní so sporom vedeným na základe individuálnej antidiskriminačnej žaloby menej finančne náročné, pretože okrem iného nie je potrebné zabezpečovať dlhodobý kontakt s individuálnymi žalobcami a žalobkyňami. Verejná žaloba taktiež často ušetrí veľké množstvo nákladov, ktoré sú v prípade individuálnych žalôb potrebné na vyhľadanie vhodného strategického prípadu a zabezpečovanie dôkazného materiálu vo vzťahu k porušeniu práv každého jednotlivého žalobcu či žalobkyne. Dokazovanie v rámci antidiskriminačného sporu, iniciovaného na základe verejnej žaloby, je oproti tomu, ktorý bol iniciovaný na základe individuálnej antidiskriminačnej žaloby, spravidla založené primárne na písomných dokumentoch, získaných priamo od žalovaného či žalovanej a poukazujúcich na jeho nezákonné interné rozhodnutia, alebo na štatistických dátach, získaných pred alebo počas súdneho konania. V tomto smere nie je spravidla nevyhnutné vypočúvať možných svedkov či svedkyne, ako je to bežné v individuálnych súdnych sporoch.⁹ Aj vzhľadom na to by mali mať antidiskriminačné spory začaté na základe verejnej žaloby vo všeobecnosti podstatne rýchlejší priebeh, aj keď to nemusí byť pravidlom. Viaceré nami vedené verejné žaloby z ostatných rokov túto skutočnosť nepotvrdili a prietahy v súdnych konaniach ako jeden zo systémových problémov slovenského súdnictva negatívne ovplyvnili aj ich. Súviselo to však s celkovou preťaženosťou konkrétnych súdov, na ktoré boli antidiskriminačné verejné žaloby podané, napr. Okresného súdu Bratislava III, či Okresného súdu Bratislava I.

Okrem často nižších finančných nákladov je podstatnou výhodou verejných žalôb fakt, že chránia osoby z radov diskriminovanej menšiny pred viktimizáciou, ktorej môžu pri svojom zaangažovaní sa do súdneho konania čeliť v konfrontácii s protistranou na súdnom pojednávaní alebo aj zo strany médií. Opätovné pripomínanie diskriminácie, ktorú subjektívne pociťujú, môže byť pre nich emocionálne náročné a môže viesť k ich ďalšej viktimizácii či retraumatizácii.

⁷ Ust. § 9a v spojení s ust. § 10 ods. 1 ADZ

⁸ DURBÁKOVÁ, V. et al. (2015) Verejné žaloby ako nástroj účinnej právnej ochrany pred diskrimináciou. Poradňa pre občianske a ľudské práva. <https://poradna-prava.sk/publikacie/poradna-prava-sk-sk-dokumenty-verejne-zaloby-ako-nastroj-ucinnej-pravnej-ochrany-pred-diskriminaciou/>

⁹ FARKAS, L.: Collective actions under European anti-discrimination law. In: *European anti-discrimination Law Review*, Issue No. 19, 2014. s. 31 - 32.

Na druhej strane samozrejme platí, že individuálne diskriminačné konanie, ktorému čelí konkrétny poškodený jednotlivec a ktoré nemá štrukturálny charakter, sa nezaobíde bez individuálnej antidiskriminačnej žaloby a – bez ohľadu na jeho závažnosť – sa nedá postihnúť prostredníctvom verejnej žaloby. Verejnej žalobe chýbajú individuálni poškodení/poškodené, preto sa ňou pochopiteľne nemožno domáhať individuálneho zadostučinenia, a je v konečnom dôsledku otázkou, či a do akej miery dokážu sankcie ukladané v individuálnych konaniach účinne odstraňovať štrukturálne prejavy diskriminácie. Ukladanie sankcií, ktoré by účinne zamedzili štrukturálnej diskriminácii, o ktorej nezákonnosti súd rozhodol, zostáva zrejme najslabším aspektom verejných žalôb. Ďalším negatívom je pretrvávajúca strnulosť v prístupe Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu ku kolektívnemu uplatňovaniu nárokov v prípade, že mimovládna organizácia na domácich súdoch s verejnou žalobou neuspeje.¹⁰

Uvedený aspekt viktimizácie, ktorý odrádza diskriminovaných Rómov a Rómky od právneho riešenia diskriminácie, je v prípadoch, ktoré majú charakter štrukturálnej diskriminácie a žalovanými sú štát, samospráva, škola, nemocnica a podobne – veľmi výrazný. Riziká viktimizácie žalobcov a žalobkýň najmä zo strany samosprávy a miestnych inštitúcií v dôsledku podania žaloby proti nim, sú zreteľné. Vo všeobecnosti sme sa v rámci nami vedenej strategickej litigácie primárne vždy usilovali nájsť individuálnych žalobcov či žalobkyne aj v prípadoch štrukturálnej diskriminácie, ako je priestorová segregácia vo vzdelávaní. Významným argumentom v tomto smere bolo pre nás práve jednoduchá možnosť obrátiť sa v prípade negatívneho vývoja súdneho sporu na Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu. Do úvahy sme brali aj skutočnosť, že individuálnou antidiskriminačnou žalobou môžeme potenciálne dosiahnuť zadostučinenie vrátane finančného odškodnenia pre konkrétnych žalobcov či žalobkyne. No potvrdilo sa, že je to nesmierne náročné. V súvislosti s našou snahou priniesť na súd prípad, ktorý by postihol systémový problém neoprávneného zaradzovania rómskych detí do špeciálnych škôl či tried, sme sa o nadviazanie kontaktu s rodičmi diskriminovaných rómskych detí, ktorí by podali proti škole a samospráve, ako jej zriaďovateľovi žalobu - usilovali niekoľko rokov. Kľúčovú úlohu tu napokon zohrali dlhodobu budované kontakty vo vybraných rómskych komunitách a dlhodobu budovaná dôvera ľudí v konkrétnej komunite v našu mimovládnu organizáciu.

Faktom je, že Poradňa zostáva po roku 2009 až dodnes zrejme jediným subjektom, ktorý na súdy podal verejné žaloby namierené proti štrukturálnej diskriminácii rómskej menšiny na Slovensku. Príčiny sme popísali už v našej citovanej publikácii v roku 2015 a zostávajú podľa nás stále platné. Prvou je skutočnosť, že MVO na ochranu pred diskrimináciou, oprávnených podávať verejné žaloby na Slovensku je málo, nemajú o tomto inštitúte dostatok informácií alebo nemajú dostatočné organizačné kapacity, aby takéto žaloby podali. Tento problém je štrukturálny a jeho riešenia sú zložité. Druhou príčinou je doposiaľ podľa nás nedostatočná iniciatíva SNSLP. Máme za to, že SNSLP by malo využívať potenciál verejných žalôb – malo by priebežne identifikovať štrukturálne dlhodobu neriešené prejavy diskriminácie, ktoré by bolo možné postihnúť verejnou žalobou a tieto žaloby podávať.¹¹

Perspektívne by k väčšiemu využívaniu verejných žalôb do budúcnosti mohol prispieť rozvoj „pro bono“ právnej pomoci zo strany advokátov a advokátok, ktoré by mohli MVO so záujmom o podávanie verejných žalôb poskytnúť bezplatné právne zastupovanie v antidiskriminačných sporoch. Súvisiacou možnosťou je vlastná aktivita angažovaných jednotlivcov z právnickej obce (právnici, právničky, bývalí sudcovia, sudkyne a pod.), ktorí a ktoré majú odborné zázemie, sú dostatočne solventní znášať finančné riziká a zároveň natoľko citliví k porušovaniu práv menšín, že sa sami rozhodnú založiť si občianske združenie a podať verejnú žalobu.¹²

¹⁰ Tamtiež.

¹¹ DURBÁKOVÁ, V. et al. (2015). Verejné žaloby ako nástroj účinnej právnej ochrany pred diskrimináciou. Poradňa pre občianske a ľudské práva, s. 72 - 73.

¹² Tamtiež.

2. VYBRANÉ ASPEKTY VNÚTROŠTÁTNEJ PRÁVNEJ OCHRANY PRED DISKRIMINÁCIOU¹³

Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou (ADZ, v platnosti od 1.7.2004) je strešným právnym predpisom slovenskej antidiskriminačnej legislatívy. Ako taký komplexne upravuje zásadu rovnakého zaobchádzania v niektorých oblastiach a stanovuje prostriedky právnej ochrany, v prípade porušenia zásady rovnakého zaobchádzania.

Významnou procesnou novinkou, ktorú priniesol do civilného sporového konania ADZ je prenos dôkazného bremena (§ 11 ods. 2). Je na strane žalobcu, aby súdu predložil dôkazy o tom, že konaním žalovaného došlo, resp. dochádza k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania v oblastiach stanovených zákonom. Ak žalobca takéto dôkazy predloží, dôkazná povinnosť v tom momente prechádza na stranu žalovaného. To znamená, že ak z dôkazov žalobcu je možné usudzovať, že na strane žalovaného došlo k porušeniu zásady rovnakého zaobchádzania, prechádza dôkazná povinnosť na žalovaného, ktorý musí preukázať, že zásadu rovnakého zaobchádzania neporušil, a to konkrétne vo vzťahu k žalobcovi, nie k nejakej inej, vo vzťahu ku konkrétnemu súdnemu konaniu irelevantnej osobe, alebo skupine osôb.

Diskutovanou otázkou v konaniach o porušenie zásady rovnakého zaobchádzania jej možnosť vykonania dôkazu nahrávkou zaznamenanou diktafónom, alebo iným nosičom zvuku, či obrazu. V dnešnej spoločnosti, kde prakticky každý vlastní mobilný telefón so zaznamenávaním zvuku a obrazu, je zaznamenanie diskriminačného konania a jeho preukázania touto cestou veľmi užitočnou a praktickou záležitosťou. Hoci k porušeniu zásady nerovnakého zaobchádzania dochádza často na verejných priestranstvách a rozhovor nemá charakter súkromného rozhovoru, snahou žalovanej strany je napadnúť takto získaný dôkazný prostriedok pre jeho „nezákonnosť“. Táto snaha je pochopiteľná, ale právny zástupca žalobcu na takéto námietky protistrany musí adekvátne reagovať. Súd hodnotí dôkazy podľa svojej úvahy, a to každý dôkaz jednotlivo a všetky dôkazy v ich vzájomnej súvislosti. Každý sudca či sudkyňa, teda musí prihliadnuť na všetky okolnosti a súvislosti každého jedného prípadu. Vo všeobecnosti, ale možno povedať, že ak bol zvukový, či obrazový záznam získaný na verejnom priestranstve, a zachytáva poskytovanie, resp. odmietnutie služieb, nie je dôvod, preto, aby ho súd vyhodnotil ako získaný nezákonným spôsobom.

V rámci viacerých súdnych konaní týkajúcich sa diskriminácie v prístupe k verejným službám, v ktorých sme zabezpečovali prostredníctvom spolupracujúcich advokátok právnu pomoc Rómom a Rómkam, títo predkladali ako dôkaz zvukové nahrávky zachytávajúce priebeh diskriminačného konania, získané realizáciou tzv. „situačného testingu.“ Domáce sudy akceptovali svedectvá prítomných osôb a aj prípadnú zvukovú nahrávku či jej prepis zachytávajúci priebeh incidentu ako zákonný dôkaz. Odmietli argumenty žalovaných strán, ktoré spravidla spochybňovali zákonnosť takto získaných dôkazov. Obvykle diskriminujúce osoby namietali nezákonnosť nahrávky z dôvodu, že bola urobená bez ich vedomia a zasiahla do ich práva na súkromie alebo sa realizáciu testingu snažili v súdnom konaní interpretovať ako formu určitej provokácie.¹⁴

Okrem zvukového, alebo iného audiovizuálneho záznamu v rámci niektorých súdnych konaní týkajúcich sa diskriminácie, v ktorých sme zabezpečovali právnu pomoc Rómom a Rómkam – títo predkladali ako dôkaz výsledky iného napr. administratívneho konania alebo priestupkového konania.

¹³ Text tejto kapitoly zahŕňa revidované a doplnené pasáže textu kapitoly 6. Príručky pre advokátov o právnych prostriedkoch ochrany pred diskrimináciou, ktorú Poradňa pre občianske a ľudské práva publikovala ešte v období po prijatí ADZ v roku 2006.

¹⁴ Pozri rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach z 15.7.2010, sp. zn. Co 115/2008 a rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach z 18.3.2010, sp. zn. 1Co/334/2008-238.

Do úvahy prichádza aj rozhodnutie o priestupku v priestupkovom konaní. Z našej litigačnej praxe, v niektorých prípadoch sa diskriminovaní Rómovia a Rómky obrátili s trestným oznámením na orgány činné v trestnom konaní vo veci podozrenia zo spáchania trestného činu podľa § 423 alebo 424 Trestného zákona (Hanobenie národa, rasy a presvedčenia / Podnecovanie k národnostnej rasovej a etnickej nenávisti). Diskriminačné konanie bolo často posúdené ako priestupok a orgány činné v trestnom konaní postúpili trestné oznámenie na priestupkové konanie. V niektorých prípadoch bolo začaté trestné stíhanie.

3. ZÁKLADNÝ MEDZINÁRODNÝ PRÁVNY RÁMEC OCHRANY PRED DISKRIMINÁCIOU A JUDIKATÚRA ESĽP¹⁵

ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV

Na pôde OSN bolo prijaté spektrum medzinárodných inštrumentov, ktoré sa venujú problematike rovnosti a zákazu diskriminácie, najmä:

- Všeobecná deklarácia ľudských práv
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ICCPR)
- Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ICESCR)
- Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (ICERD)
- Dohovor o právach dieťaťa (CRC)
- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW)
- Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (CAT)
- Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (CRPD)

Prvé tri medzinárodné zmluvy majú charakter univerzálny. Ostatné sú zamerané tematicky. Najviac univerzálnou je Všeobecná deklarácia ľudských práv. Bola zdrojom inšpirácie pri tvorbe ostatných dohovorov a zmlúv. Hoci nemá záväzný charakter, je súčasťou medzinárodného obyčajového práva a často sa jej ustanovenia citujú pred medzinárodnými tribunálmi a národnými súdmi. Z hľadiska princípu rovnosti sú najdôležitejšie jej ustanovenia článku 1, článku 2 a článku 7.

Dôležitým medzinárodnoprávnym mechanizmom, ktorým je možné domáhať sa spravodlivosti v prípadoch diskriminácie na základe príslušných medzinárodných zmlúv - po vyčerpaní vnútroštátnych právnych prostriedkov - je systém individuálnych sťažností. Individuálnu sťažnosť možno v súčasnosti podať na:

- Výbor pre ľudské práva (HRC),
- Výbor na odstránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie (CERD)
- Výbor na odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW)
- Výbor proti mučeniu (CAT)
- Výbor pre práva dieťaťa (CCR)

---

¹⁵ Text v tejto kapitole zahŕňa revidované a doplnené pasáže textu kapitol 3. a 4. Príručky pre advokátov o právnych prostriedkoch ochrany pred diskrimináciou, ktorú Poradňa pre občianske a ľudské práva publikovala ešte v období po prijatí ADZ v roku 2006.

- Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva (CESCR)
- Výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím (CRPD)
- Výbor pre nedobrovoľné zmiznutia (CED)

Tieto Výbory sú oprávnené prijímať sťažnosti (nazývané „communications“), v ktorých jednotlivci (fyzické osoby) namietajú porušenie ľudských práv štátom, pod jurisdikciu ktorého spadajú a ktorý ratifikoval príslušný medzinárodný dohovor respektíve dodatkové protokoly. Výbory podanie prešetria a následne vydajú k prípadu svoje rozhodnutie (stanovisko).

V minulých rokoch sa niektorí Rómovia a Rómky, ktorí a ktoré sa na domácich súdoch neúspešne domáhali ochrany pred diskrimináciou, s našou podporou obrátili s individuálnymi sťažnosťami na Výbory OSN. Na základe právnej analýzy sme v ich prípadoch využili tohto medzinárodného opravného právneho prostriedku vyhodnotili ako potenciálne efektívne. Zároveň sme tento postup považovali za súčasť nami vedenej strategickej litigácie s cieľom zistiť potenciál týchto individuálnych sťažností na zabezpečenie prístupu k spravodlivosti na Slovensku.

V rámci nami vedenej litigácie - v decembri 2015 Výbor CERD vyhovel individuálnej sťažnosti rómskej ženy domáhajúcej sa nápravy za diskrimináciu v prístupe k zamestnaniu, ktorej čelila na základe svojej etnicity.¹⁶ V novembri 2016 Výbor CEDAW vyhovel individuálnej sťažnosti ženy, ktorá sa na domácich súdoch neúspešne domáhala nápravy za diskrimináciu zo strany svojho zamestnávateľa, ktorej čelila na základe svojho pohlavia.¹⁷ Podľa rozhodnutí oboch výborov Slovenská republika v oboch prípadoch porušila príslušné dohovory a odporučil obe ženy primerane odškodniť. Pozitívnym aspektom je, že výbory OSN vo všeobecnosti rozhodujú individuálne sťažnosti relatívne rýchlo v porovnaní s rozhodovaním Európskeho súdu pre ľudské práva (v uvedených dvoch prípadoch to bolo cca. 2 roky).

V nadväznosti na tieto rozhodnutia výborov sme sa v komunikácii so zodpovednými vládnymi rezortmi usilovali o to, aby boli odporúčania výborov zo strany vlády v plnej miere naplnené, vrátane poskytnutia primeraného finančného odškodnenia. Vláda však odmietala poškodené ženy primerane odškodniť, pričom namietala, že rozhodnutia výborov majú len tzv. kvazijudiciálny charakter. Podľa nej ich naplnenie zo strany Slovenska ako zmluvného štátu príslušných medzinárodných zmlúv nie je právne záväzné obdobne, ako je to v prípade Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a súvisiacich rozsudkov Európskeho súdu pre ľudské práva. S týmto právnym názorom sa nestotožňujeme, pričom sme naše argumenty predostreli v otvorenom liste vláde SR, v ktorom sme ju v roku 2017 vyzvali, aby rešpektovala rozhodnutia výborov OSN v prípadoch, keď rozhodnú o porušení ľudských práv konkrétnych osôb na základe individuálnych sťažností a prijatie opatrení, ktoré zabezpečia účinné napĺňanie rozhodnutí výborov OSN v prípadoch a keď rozhodnú o porušení ľudských práv konkrétnych osôb na základe individuálnych sťažností. Otvorený list podporilo viacero ďalších mimovládnych organizácií.¹⁸

Napriek nášmu pretrvávajúcemu advokačnému úsiliu v ostatných rokoch v súčasnosti pretrváva status quo, že vláda SR nepovažuje rozhodnutia výborov OSN na základe individuálnych sťažností za právne záväzné a nie je vytvorený mechanizmus, prostredníctvom ktorého by individuálni sťažovatelia a sťažovateľky, o porušení práv ktorých rozhodnú výbory OSN – boli primerane finančne odškodnení.¹⁹

¹⁶ Rozhodnutie Výboru OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie v prípade V.S proti Slovensku z dňa 4. decembra 2015. CERD/C/88/D/56/2014.

¹⁷ Rozhodnutie Výboru OSN pre odstránenie diskriminácie žien v prípade D.S. proti Slovensku z dňa 7. novembra 2016. CEDAW/C/65/D/66/2014

¹⁸ Otvorený list je dostupný na: <https://poradna-prava.sk/spravy-instituciam/otvoreny-list-predsedovi-vlady-sr-tykajuci-sa-potreby-respektovania-rozhodnuti-vyborov-osn/>

¹⁹ V dôsledku toho, že vláda primerane finančne neodškodnila poškodené ženy, o porušení práv ktorých v roku 2015 a 2016 vo vyššie spomínaných prípadoch rozhodli výbory CERD a CEDAW - obe v roku 2019 s našou právnou podporou iniciovali správne súdne konanie podaním žaloby proti inému zásahu orgánu verejnej správy podľa ust. § 252 a zákona č. 162/2015 Z.z. Správneho súdneho poriadku. Súd v oboch prípadoch ešte nerozhodol.

Súčasná situácia môže vo všeobecnosti odrádzať diskriminované osoby, ktoré sa nedomohli spravodlivosti na domácich súdoch, aby využili mechanizmus individuálnych sťažností a degraduje tak jeho praktický význam pre diskriminované osoby.

RADA EURÓPY A JUDIKATÚRA ESLP

Na pôde Rady Európy bol v roku 1953 prijatý Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Dohovor). Nad dodržiavaním v ňom zakotvených práv a slobôd dohliada Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) so sídlom v Štrasburgu. Rozhodnutia ESLP majú veľkú váhu v členských štátoch Rady Európy a mnohé právne názory formulované ESLP boli zakotvené v právnych poriadkoch mnohých európskych krajín.

Kľúčovým ustanovením Dohovoru pre oblasť diskriminácie je Článok 14. Uvádza demonštratívny výpočet zakázaných diskriminačných dôvodov („...bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je ... alebo iné postavenie“). Avšak tento článok nemá autonómne postavenie, ale je „závislý“ na iných článkoch Dohovoru. Táto závislosť je vyjadrená vo formulácii „užívanie práv a slobôd priznaných týmto dohovorom musí byť zabezpečené bez diskriminácie“. To znamená, že článok 14 nemôže byť porušený samostatne, ale len v spojení s iným právom garantovaným Dohovorom alebo jeho Protokolmi.²⁰ Teda ani v sťažnosti nie je možné úspešne namietať len porušenie článku 14.

Tento „závislý vzťah“ medzi článkom 14 a ostatnými autonómnymi právami bol presnejšie formulovaný judikatúrou ESLP. Napríklad v prípade Botta proti Taliansku (č. sťažnosti 21439/93) ESLP stanovil, že diskriminácia podľa článku 14 sa vzťahuje len na situácie, ktoré spadajú pod rozsah niektorého z práv garantovaných Dohovorom. To znamená, že nie je možné namietať diskrimináciu v spojitosti s právom garantovaným národným právnym poriadkom, ak jeho ekvivalent nie je formulovaný aj v Dohovore (týkalo by sa to napríklad oblasti zamestnania alebo sociálneho zabezpečenia). Je dôležité povedať, že k porušeniu článku 14 Dohovoru v spojitosti s niektorým z autonómnych práv môže dôjsť aj bez samostatného porušenia predmetného autonómneho práva. Povedané inými slovami, priame porušenie niektorého z autonómnych práv nie je podmienkou pre porušenie článku 14. Na ilustráciu je možné citovať príklad, ktorý uviedol sám ESLP: Samotný fakt, že štát nemá vytvorený systém odvolacích súdov, neporušuje článok 6 Dohovoru (právo na spravodlivé súdne konanie). Avšak, ak by štát mal vytvorený systém odvolacích súdov, avšak prístup k nim by mala len určitá skupina osôb, znamenalo by to porušenie článku 6 v spojení s článkom 14. Prax ESLP je taká, že hoci sťažovateľ či sťažovateľka namieta porušenie článku 14, ESLP najskôr posúdi, či došlo k porušeniu niektorého z autonómnych článkov Dohovoru. Ak ESLP zistí, že bolo porušené niektoré z autonómnych práv sťažovateľa, nie vždy osobitne preskúmava, či došlo aj k porušeniu článku 14 ESLP bude špecificky skúmať porušenie článku 14 len vtedy, ak sa v predmetnom prípade vyskytuje zreteľné nerovné zaobchádzanie s osobami.²¹

Keďže sa považovalo za potrebné, aby Dohovor zakotvoval „autonómne“ právo na ochranu pred diskrimináciou, v roku 2000 došlo k prijatiu Protokolu č. 12, ktorý vstúpil do platnosti v roku 2005. Jeho úlohou nie je nahradiť článok 14 Dohovoru, len ho dopĺňa. Dôvodová správa k Protokolu č. 12 jasne vysvetlila, že dôvodom pre jeho prijatie bola snaha rozšíriť zákaz diskriminácie aj na práva, ktoré nie sú zakotvené v Dohovore. Článok 1 Protokolu č. 12 je teda „autonómnym“ ustanovením a všeobecne zakazuje diskrimináciu pri užívaní všetkých práv zakotvených nielen Dohovorom, ale aj zákonmi na úrovni jednotlivých zmluvných strán. Článok 1 Protokolu č. 12 takisto ako článok 14 Dohovoru obsahuje demonštratívny výpočet diskriminačných dôvodov. Avšak Protokol č. 12 umožní ESLP širšie aplikovať princíp rovnosti na jednotlivé prípady, ako aj prijať aktívnejší prístup pri rozhodovaní v prípadoch týkajúcich sa diskriminácie. Protokol č. 12 vo svojej Preambule zároveň potvrdzuje možnosť používania nástrojov pozitívnej diskriminácie za predpokladu, že na tieto opatrenia existuje objektívny a primeraný dôvod.²²

²⁰ Interights (2011). Non-Discrimination in International Law: Handbook for Practitioners - 2011 Edition, s. 40.

²¹ Tamtiež. 40 – 41.

²² Tamtiež. 42 – 43.

Dôležitým faktom však je, že Protokol 12 nebol Slovensku republikou dodnes ratifikovaný.

Judikatúra ESĽP v súčasnosti obsahuje množstvo rozsudkov o porušení ľudských práv rómskej menšiny vrátane rozsudkov týkajúcich sa diskriminácie a prejavov ich štrukturálnej diskriminácie napríklad v prístupe k bývaniu a vzdelaniu. Aj keď vo veľkej väčšine nejde rozsudky týkajúce sa našej krajiny - štáty ako zmluvné strany Dohovoru vrátane Slovenska sú vo všeobecnosti touto judikatúrou viazané.

ESĽP vo svojej judikatúre opakovane odsúdil prax nezákonného vystaňovania znevýhodnených príslušníkov rómskej menšiny (napr. Yordanova a ostatní proti Bulharsku), pričom konštatoval porušenie článku 8 Dohovoru (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života). Z tejto oblasti chceli upriamiť pozornosť na aktuálny rozsudok z roku 2022. V danom prípade ESĽP poukázal na diskriminačný kontext nezákonného vystaňovania:

Paketová a ostatní proti Bulharsku (č. sťažností 17808/19 and 36972/19)

Sťažovatelia, členovia niekoľkých rodín rómskeho pôvodu, v čase daných udalostí žili v obci Marica. Prípád sa týkal ich sťažnosti, že boli nútení opustiť svoje domovy po bitke, ktorá sa v obci odohrala medzi jedným zo sťažovateľov, nerómskym obyvateľom a zhromaždením ďalších nahnevaných obyvateľov, ku ktorým sa pridali radikálne extrémistické skupiny, vykrikujúce protirómske heslá, ktoré sa vyhrážali aj násilím. Sťažovatelia tvrdili, že celá rómska komunita bola v skutočnosti vystavená kolektívnemu vyhosteniu a že tak obec, starosta obce a polícia zohrali významnú úlohu pri ich vyhostení, ako aj vytvárali následné prekážky ich návratu a odmietli ich chrániť pred rasovo motivovanou neznášanlivosťou. ESĽP rozhodol, že došlo k porušeniu článku 8 (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života a domova) v spojení s článkom 14 Dohovoru (zákaz diskriminácie), pričom zistil, že kumulatívny účinok opomenutí rôznych orgánov, pokiaľ ide o ich pozitívne povinnosti, viedol k situácii, že boli všetci sťažovatelia vyhnaní zo svojho domova a pre ktorú neexistovali žiadne právne prostriedky riešenia. Sťažovatelia boli ponechaní bez možnosti pokojne si žiť ich súkromný a rodinný život a ich domovy a neboli im poskytnutá požadovaná ochrana ich práv.

Výrazná je judikatúra ESĽP týkajúca sa článku 14 v spojitosti s článkom 2 Protokolu č. 1 (právo na vzdelanie), ktorá odsúdila naprieč mnohými štátmi existujúcu prax diskriminácie rómskych detí v špeciálnom vzdelávaní (D.H a Ostatní proti Českej republike, Horváth a Kišš proti Maďarsku). ESĽP rovnako výrazne akcentuje pozitívnu povinnosť štátu odstraňovať aj rozličné prejavy priestorovej segregácie rómskych detí. (o.i. Oršus a ostatní proti Chorvátsku, Sampani a ostatní proti Grécku, Lavida a ostatní proti Grécku). Jej podoby sú rozšírené aj na Slovensku. Z ostatného obdobia by sme špecificky v tejto oblasti chceli upriamiť pozornosť na aktuálne rozsudky z roku 2022, ktoré ďalej rozvíjajú judikatúru ESĽP z tejto oblasti:

X a ostatní proti Albánsku (č. sťažností 73548/17 and 45521/19):

Žalobcovia, albánski štátni príslušníci rómskeho a egyptského etnického pôvodu z rôznych domácností, sa sťažovali na diskrimináciu a segregáciu svojich detí vo vzdelávaní z dôvodu nadmerného zastúpenia egyptských a rómskych žiakov v základnej škole v meste Korçe v Albánsku, ktorú navštevovali ich deti. Poukazovali na to, že sa sťažovali zodpovedným domácim orgánom a v tejto súvislosti albánsky komisár na ochranu pred diskrimináciou následne nariadil, aby ministerstvo školstva a športu prijalo "okamžité opatrenia na zlepšenie situácie a zmenu pomeru" medzi rómskymi/egyptskými a ostatnými žiakmi navštevujúcimi školu. Žalobcovia tvrdili, že ministerstvo školstva situáciu nevyriešilo. ESĽP rozhodol, že došlo k porušeniu článku 1 (všeobecný zákaz diskriminácie) protokolu č. 12 k dohovoru v tomto prípade, pričom zistil, že štát nevykonával desegregačné opatrenia.

Pripomenul najmä, že už v podobnom kontexte zistil porušenie zákazu diskriminácie v prípade Lavida a ostatní proti Grécku. ESLP dospel k rovnakému záveru, že aj v tomto prípade - oneskorenie a nevykonanie vhodných desegregačných opatrení nemožno považovať za objektívne a rozumné odôvodnenie. Podľa článku 46 dohovoru (záväznosť a výkon rozsudkov), ESLP ďalej uviedol, že Albánsko musí prijať opatrenia na ukončenie diskriminácie rómskych a egyptských žiakov školy, ako to nariadil rozhodnutím komisár na ochranu pred diskrimináciou.

Elmazova a ostatní proti Severnému Macedónsku (č. sťažností 11811/20 and 13550/20):

Dve ESLP spoločne posudzované sťažnosti sa týkali údajnej segregácie v základnej škole v meste Bitola (č. 11811/20) a v meste Štip (č. 13550/20). Podľa sťažovateľov z Bitoly im bol údajne odopretý prístup do susednej školy podľa ich výberu, resp. v niektorých prípadoch boli premiestnené. V skutočnosti to viedlo k vzniku „rómskej školy“ s 80 % rómskych žiakov a nerómskej školy. V rámci prvej školy boli etnickí Macedónci údajne zaradení do samostatných tried. Žalobcovia tvrdili, že to viedlo k tomu, že rómske deti dostávali menej kvalitné vzdelanie. Pokiaľ ide o mesto Štip, deti sťažovateľov boli údajne umiestnené do tried oddelene od ich nerómskych spolužiakov. Mnohí etnickí Macedónci boli navyše prepravovaní do iných škôl. Žiadatelia tvrdili, že ich deti nemali rovnaké možnosti ako nerómski žiaci, pokiaľ ide o ich budúce vzdelávanie, zamestnanie a integrácie do spoločnosti. ESLP rozhodol, že došlo k porušeniu článku 14 Dohovoru v spojení s článkom 2 Protokolu č. 1 Dohovoru (právo na vzdelanie), pričom zistil, že aj keď zo strany štátu nemusel existovať žiadny diskriminačný úmysel – samotná de facto situácia, že rómske deti navštevujú iné školy a triedy ako etnickí Macedónci - nemá žiadne objektívne odôvodnenie, a preto predstavuje segregáciu vo vzdelávaní. ESLP konštatoval, že je potrebné prijať opatrenia na zabezpečenie ukončenia segregácie rómskych žiakov v školách podľa článku 46 dohovoru (záväznosť a výkon rozsudkov). V tejto súvislosti opätovne zdôraznil význam potierania rasovej segregácie pre spoločnosť a že inkluzívne vzdelávanie je najvhodnejším prostriedkom na garantovanie základných zásad univerzality a nediskriminácie pri uplatňovaní práva na vzdelanie.

Rozsudky ESLP v tejto oblasti boli a naďalej sú veľmi dôležité aj v rámci nami vedenej strategickej litigácie na slovenských súdoch v tejto oblasti.²³

Z hľadiska ochrany ľudských práv rómskej menšiny je taktiež významná judikatúra ESLP, ktorá sa týkala praxe násilných sterilizácií rómskych žien na Slovensku. V rokoch 2011 – 2012 ESLP rozhodol o porušení práv rómskych žien v dôsledku nezákonne vykonanej sterilizácie v troch samostatných prípadoch (V.C. proti Slovensku, č. 18968/07, N.B. proti Slovensku, 29518/10 a I.G. and ostané proti Slovensku, č. 15966/04). ESLP odmietol tvrdenia štátu, že sterilizácie bolo nutné vykonať zo „zdravotných dôvodov“, pretože sterilizácia nie je život zachraňujúci úkon, a k jej vykonaniu je vždy potrebný predchádzajúci informovaný súhlas ženy. Postup zdravotníckeho personálu bol v týchto prípadoch podľa súdu paternalistický a v rozpore s princípmi rešpektovania ľudskej slobody a dôstojnosti, keďže ženám nebolo umožnené slobodne sa rozhodnúť o vykonaní sterilizácie. ESLP tak konštatoval porušenie článku 3 (právo nebyť podrobená neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu) a článku 8 dohovoru (právo na rešpektovanie súkromného života).²⁴ Právne zastupovanie poškodeným ženám sprostredkovala naša MVO. Tieto rozsudky boli kľúčové pre následné rozhodnutia slovenských súdov, ktoré v súlade s judikatúrou ESLP právoplatne rozhodli v dvoch prípadoch (pozri kapitolu nižšie).

²³ ESLP spracováva prehľady svojej judikatúry podľa rozličného tematického zamerania. Aktuálny prehľad jeho vybranej judikatúry týkajúcej sa rómskej menšiny vrátane ich diskriminácie k decembru 2022 je dostupný na: [FS Roma ENG \(coe.int\)](https://www.fsrroma.eu/en/2022/12/22/eslp-judicature-overview), podľa ktorého bol spracovaný aj prehľad judikatúry v tejto časti manuálu.

²⁴ Pozri tiež rozsudok ESLP v prípade K.H. a ostatné proti Slovensku, č. 32881/04, v súvislosti s údajnými prípadmi násilnej sterilizácie, týkajúcej sa porušenia práva rómskych žien v súvislosti s ich nemožnosťou prístupu k ich zdravotnej dokumentácii na účely súdneho sporu.

Okrem toho viaceré rozhodnutia ESLP z posledných rokov proti Slovensku sa týkali neschopnosti štátnych orgánov účinne vyšetriť namietané prípady policajnej brutality voči Rómom a Rómkam a poukazujú na štrukturálne nedostatky v tejto oblasti (M.B. a ostatní proti Slovensku, č. 45322/17, R. R. a R. D. proti Slovensku, č. 20649/18, A.P. proti Slovensku z 28. mája 2020, č. 10465/17, Adam proti Slovensku z 26. júla 2016, č. 68066/12, P.H. proti Slovensku zo dňa 8. septembra 2022, č. 37574/19).

O viacerých ďalších prípadoch tohto druhu proti Slovensku ESLP v súčasnosti rozhoduje. Právne zastupovanie sťažovateľom v týchto prípadoch poskytla naša MVO prostredníctvom spolupracujúcej advokátky.

EURÓPSKA ÚNIA

Rovnosť pred zákonom na pôde štátov Európskej únie zabezpečuje Charta základných práv Európskej únie.²⁵ Jej článok 21 zakazuje akúkoľvek diskrimináciu na základe pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmysľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, rodu, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie. Ďalej určuje, že v rámci rozsahu pôsobnosti zmlúv a bez toho, aby boli dotknuté ich osobitné ustanovenia, je zakázaná akákoľvek diskriminácia na základe štátnej príslušnosti.

Nediskrimináciu a rovnosť upravuje aj sekundárny prameň práva EÚ, a to súbor smerníc.²⁶ Prvé dve smernice týkajúce sa nediskriminácie boli smernica o rasovej rovnosti²⁷ a smernica o rovnosti v zamestnaní²⁸ z roku 2000.

Smernica o rasovej rovnosti zakazuje priamu aj nepriamu diskrimináciu na základe rasového alebo etnického pôvodu a definuje "obťažovanie" a "pokyn na diskrimináciu" ako rôzne formy diskriminácie. Smernica vyžaduje, aby vnútroštátne právne predpisy obsahovali opatrenia "potrebné na ochranu jednotlivcov pred nepriaznivými dôsledkami alebo nepriaznivým zaobchádzaním" v dôsledku podania alebo podpory sťažnosti alebo konania na vynútenie dodržiavania smerníc alebo vnútroštátnych antidiskriminačných zákonov. S cieľom splniť túto požiadavku mnohé členské štáty zahŕňajú do svojich vnútroštátnych právnych predpisov zákaz viktimizácie. Smernica vyžaduje od každého členského štátu, aby ustanovil orgán alebo orgány na podporu rovnakého zaobchádzania na základe rasového alebo etnického pôvodu (orgán pre rovnosť).

V antidiskriminačných smerniciach EÚ sa stanovuje minimálny štandard ochrany pred diskrimináciou, ktorý sa má stanoviť vo vnútroštátnych právnych predpisoch, a členským štátom sa ukladajú minimálne povinnosti prijať ustanovenia a mechanizmy na vykonávanie a presadzovanie týchto právnych predpisov a na podporu a presadzovanie rovnakého zaobchádzania.

Prijaté smernice EÚ na ochranu pred diskrimináciou boli transponované do slovenskej antidiskriminačnej legislatívy, ktorá svojim obsahom v niektorých aspektoch ide nad ich rámec (napr. vyššie popísaný inštitút verejnej žaloby). Vytvára tak naozaj komplexný právny rámec ochrany pred diskrimináciou, ktorej potenciál brzdí už popísaná nedostatočná implementácia.

---

²⁵ Článok 20 Charty základných práv Európskej únie, 2012/C 326/02.

²⁶ Smernica je legislatívny predpis, ktorý stanovuje cieľ, ktorý musia dosiahnuť všetky krajiny EÚ. Je však na jednotlivých krajinách, aby si vypracovali vlastné zákony o tom, ako tieto ciele dosiahnuť.

²⁷ Smernica 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod.

²⁸ Smernica 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorou sa ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani.

V súdnych konaniach v prípadoch diskriminácie pred vnútroštátnymi súdmi často vzniká potreba riešenia otázok interpretácie práva EÚ. V takýchto prípadoch sa slovenský súd môže v súlade s článkom 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie obrátiť na Súdny dvor EÚ a predložiť mu na zodpovedanie konkrétne predbežné otázky, ktoré považuje za potrebné na jeho rozhodnutie vo veci samej.

V súlade s čl. 267 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie je vnútroštátny súd, proti ktorému nemá žalobca/žalobkyňa vo vnútroštátnom právnom poriadku prípustný riadny opravný prostriedok, povinný položiť predbežnú otázku Súdnemu dvoru EÚ, ak mu takýto postup žalobca/žalobkyňa navrhne. Výnimkou je situácia ak povinný súd presvedčivo odôvodní, že sa podľa európskeho práva jedná o tzv. *acte clair*, teda natoľko jasnú právnu normu, že jej výklad nie je potrebný alebo o tzv. *acte éclairé*, teda normu, ktorá už bola v judikatúre Súdného dvora EÚ dostatočne objasnená.²⁹

Z našej skúsenosti sú vnútroštátne súde pomerne zdržanlivé obracať sa v prípadoch diskriminácie na Súdny dvor EÚ, a to aj napriek tomu, že jeho rozhodnutia môžu pre nich predstavovať užitočné vodítko v interpretácii práva EÚ. V niektorých prípadoch, ktoré slovenské súde v ostatných rokoch rozhodovali, sa na Súdny dvor EÚ nepovažovali za nutné obrátiť a naše návrhy/ či návrhy žalobcov a žalobkýň v individuálnych súdnych sporoch, zamietali. Svoje rozhodnutie odôvodnili napríklad skutočnosťou, že prejudiciálna otázka nevyžaduje výklad Súdnym dvorom EÚ, pretože namietané ustanovenie nie je v rozpore ani s vnútroštátnou právnou úpravou (v rozpore s ADZ) ani s právom Európskej Únie (Smernicou Rady č. 2000/43/ES z 29.06. 2000 a so Smernicou Rady č. 2004/113/ES z 13.12.2004).³⁰

4. JUDIKATÚRA SLOVENSKÝCH SÚDOV TÝKAJÚCA SA DISKRIMINÁCIE RÓMOV A RÓMOK³¹

Napriek celému radu popísaných negatívnych faktorov, ktoré obmedzujú uplatňovanie slovenského antidiskriminačného zákona, slovenské súde vydali viacero rozhodnutí strategického významu, týkajúcich sa rasovej diskriminácii Rómov a Rómok. Podstatná časť z nich je pritom výsledkom strategickej litigácie našej MVO.

December 2011: Okresný súd v Prešove rozhodol v prípade diskriminácie rómskych detí, ktoré sa učili v oddelených triedach na základnej škole v Šarišských Michaľanoch. Po neúspešných pokusoch miestnej komunity o odstránenie segregácie na škole, Poradňa pre občianske a ľudské práva podala antidiskriminačnú verejnú žalobu (*actio popularis*) proti škole s odôvodnením, že táto prax predstavuje závažnú formu nezákonnej etnickej diskriminácie a porušuje právo detí na vzdelanie bez diskriminácie. Toto rozhodnutie bolo v roku 2012 potvrdené krajským odvolacím súdom a stalo sa právoplatným. Krajský súd odmietol argumenty školy, že vzdelávanie rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v oddelených triedach je jediným prostriedkom, ako im zabezpečiť rovnú kvalitu vzdelávania. Naopak, konštatoval, že tento spôsob je v rozpore so zásadami rovnakého zaobchádzania.

²⁹ Pozri štandard povinnosti položiť predbežnú otázku SDEU detailne vysvetlený vo veci 293/81 CILFIT [1982] ECR 3415.

³⁰ Pozri napr. Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 7 Cdo 114/2020 zo dňa 27.10.2022.

³¹ Uvedený prehľad spracovala Poradňa pre občianske a ľudské práva a bol publikovaný v októbri 2022 vo výskumnej správe: Poradňa pre občianske a ľudské práva, Minority Rights Group a EPEKA (2022): Rovnosť a spravodlivosť na vedľajšej koľaji Porovnávacia správa o diskriminácii Rómov a Rómok a ich prístupe k spravodlivosti na Slovensku a v Slovinsku. <https://poradna-prava.sk/publikacie/rovnost-a-spravodlivost-na-vedlajsej-koľaji-porovnavacia-sprava-o-diskriminacii-romov-a-romok-a-ich-pristupe-k-spravodlivosti-na-slovensku-a-v-slovinsku/>. Pre jeho bezprostrednú relevantnosť pre cieľovú skupinu tohto manuálu sme ho do neho zaradili.

Toto rozhodnutie - ktoré ako prvé poukázalo na segregáciu v školských triedach - významne podnietilo verejnú diskusiu o všadeprítomnej segregácii rómskych detí vo vzdelávaní.³²

Október 2012: Okresný súd v Prešove rozhodol o rezidenčnej segregácii niekoľkých Rómov a Rómok, ktorí boli nezákonne presťahovaní z nájomných bytov v centrálnej zóne vo vlastníctve mesta Sabinov do nových nájomných bytov nižšieho štandardu, ktoré mesto postavilo mimo zastavaného územia a ďaleko od mestskej infraštruktúry na základe dotácie z ministerstva dopravy.

Toto rozhodnutie bolo v roku 2018 potvrdené odvolacím súdom a nadobudlo právoplatnosť, pričom rešpektovalo rozsudok Najvyššieho súdu SR v tejto veci z roku 2017. Krajský súd v nadväznosti na právny názor Najvyššieho súdu zopakoval, že do nájomných bytov v segregovanej časti mesta boli presťahovaní len Rómovia, takže sa s nimi zaobchádzalo inak ako s ostatnými obyvateľmi, a čelili tak diskriminačnému zaobchádzaniu na základe ich etnického pôvodu, za čo bolo zodpovedné mesto. Okrem toho bolo ministerstvo dopravy povinné preskúmať okolnosti, za ktorých sa mala dotácia použiť v širšom kontexte, a zvážiť, či použitie dotácie v konečnom dôsledku viedlo k segregácii rómskej menšiny.³³

Február 2016: Okresný súd Košice II rozhodol, že košická nemocnica porušila práva rómskej ženy, ktorú sterilizovala bez toho, aby si zabezpečila jej informovaný súhlas. Súd najprv nemocnici nariadil, aby sa ospravedlnila, a v druhom rozsudku priznal žene právo na finančné odškodnenie v plnej požadovanej výške takmer 17 000 eur. Išlo o prvé rozhodnutie vnútroštátnych súdov, ktoré poskytlo spravodlivosť vrátane primeraného odškodnenia násilne sterilizovaným rómskym ženám. Toto rozhodnutie bolo v novembri 2016 potvrdené odvolacím súdom a stalo sa právoplatným. Kľúčom k dosiahnutiu tohto rozhodnutia boli predchádzajúce prelomové rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý v rokoch 2011 až 2012 vyhovel ich sťažnostiam a konštatoval porušenie Európskeho dohovoru v troch samostatných prípadoch, ktoré podali rómske ženy.³⁴ Všetky dotknuté rómske ženy zastupovala Poradňa pre občianske a ľudské práva. Tieto rozhodnutia boli tiež nápomocné pri pokračujúcej advokácii smerom k slovenskej vláde s cieľom zriadiť nezávislý orgán, ktorý by zabezpečil účinné finančné a iné odškodnenie pre ženy, ktoré boli násilne sterilizované bez toho, aby museli prejsť súdnym konaním.

Marec 2017: Okresný súd v Košiciach rozhodol, že mesto Spišská Nová Ves diskriminovalo rómsku ženu tým, že ju nevybralo na jedno z troch voľných miest terénnych komunitných pracovníkov. V porovnaní so žalobkyňou boli osoby vybrané na tieto pozície menej kvalifikované, mali menej skúseností ako terénni komunitní pracovníci a nižšie vzdelanie, neovládali rómsky jazyk a boli nerómskeho pôvodu. Súd potvrdil, že odporca diskriminoval navrhovateľku z dôvodu jej rómskeho etnického pôvodu, a odporca bol povinný zaslať navrhovateľke písomné ospravedlnenie a zaplatiť nemajetkovú ujmu vo výške 2 500 EUR. Toto rozhodnutie bolo vo februári 2018 potvrdené odvolacím súdom a stalo sa právoplatným.³⁵ Rómku zastupovala advokátka spolupracujúca s Poradňou pre občianske a ľudské práva.

---

³² Poradňa pre občianske a ľudské práva proti Základnej škole s materskou školou Šarišské Michaľany, rozhodnutie Okresného súdu v Prešove z 5. decembra 2011 sp. zn. 25C 133/10-229, a rozhodnutie Krajského súdu v Prešove z 30. októbra 2012, sp. zn. 20Co 125/2012, 20Co 126/2012. <https://bit.ly/396bsYu>

³³ B.C. a ostatní proti mestu Sabinov a Ministerstvu dopravy a výstavby Slovenskej republiky, rozhodnutie Okresného súdu v Prešove z 22. októbra 2012, sp. zn. 25C/1/2012-33, a rozhodnutie Krajského súdu v Prešove z 20. mája 2018, sp. zn. 13Co38/2017. Iniciovanie tohto strategického prípadu bola hrazené Nadáciou Milana Šimečka a následne boli žalobcovia zastupovaní advokátkou spolupracujúcou s mimovládnu organizáciou Via Iuris,

³⁴ V.C. proti Slovensku, č. 18968/07 EŠLP (2011); N.B. proti Slovensku, č. 29518/10 EŠLP (2012); I.G. and ostatné proti Slovensku, č. 15966/04 EŠLP (2012). Pozri tiež K.H. a ostatné proti Slovensku, č. 32881/04, v súvislosti s údajnými prípadmi násilnej sterilizácie, týkajúci sa porušenia práva rómskych žien v súvislosti z ich nemožnosťou prístupu k ich zdravotnej dokumentácii na účely súdneho sporu.

³⁵ V.P. proti mestu Spišská Nová Ves, rozhodnutie Okresného súdu v Spišskej Novej Vsi, sp. zn. 8C/286/2016 z 23. marca 2017 and rozhodnutie Krajského súdu v Košiciach zo 7. februára 2018 sp. zn. 9Co/259/2017. <https://bit.ly/398Hsew>

November 2021: Okresný súd v Prešove vyhovel antidiskriminačnej žalobe troch rómskych detí z obce Hermanovce, ktoré boli nezákonne vzdelávané v miestnej základnej škole v špeciálnych triedach pre deti s ľahkým mentálnym znevýhodnením. Žalované Súkromné centrum špeciálno-pedagogického poradenstva v Prešove, ktoré vykonávalo psychologickú diagnostiku detí, ako aj základná škola v Hermanovciach ich diskriminovali z dôvodu ich etnickej príslušnosti. Prvostupňový súd uložil žalovaným povinnosť ospravedlniť sa diskriminovaným deťom a priznal každému z nich finančné odškodnenie vo výške 5 000 eur. Okrem toho súd potvrdil zodpovednosť školy za segregáciu rómskych detí v špeciálnych triedach, ktoré sa nachádzali mimo hlavnej budovy školy a navštevovali ich výlučne rómske deti. Išlo o vôbec prvé rozhodnutie na Slovensku týkajúce sa všadeprítomnej segregácie rómskych detí v špeciálnom vzdelávaní.³⁶ Deti zastupovala advokátka spolupracujúca s Poradňou pre občianske a ľudské práva.

Január 2022: Okresný súd Košice II rozhodol v prospech deviatich sťažovateľov rómskej národnosti, ktorí tvrdili, že ich mesto v roku 2012 násilne vystaňovalo z ich domovov v Košiciach pod zámienkou odstraňovania odpadu. Súd rozhodol, že mesto Košice násilným vystaňovaním sťažovateľov neoprávnene zasiahlo do ich ľudskej dôstojnosti a práva na súkromie a dopustilo sa nezákonnej diskriminácie na základe ich etnickej príslušnosti. Súd tiež osobitne rozhodol, že sťažovatelia zažili diskrimináciu vo forme obťažovania v oblasti poskytovania verejných služieb, na ktorú sa vzťahuje antidiskriminačný zákon.³⁷ Právne zastupovanie v tomto prípade zabezpečovalo Európske centrum pre práva Rómov. Rozhodnutie má širší strategický význam, pokiaľ ide o ciele praktiky núteného vystaňovania Rómov a Rómok na Slovensku.

Vo všeobecnosti je dôležité zdôrazniť, že – aj napriek tomuto prehľadu – od roku 2004 sa prípady diskriminácie v drvivej väčšine prípadov skončili zamietavými rozhodnutiami, v ktorých vnútroštátne súdy nezistili rasovú diskrimináciu Rómov a Rómok a v praxi tak podľa nášho právneho názoru nedokázali účinne implementovať antidiskriminačný zákon.

5. VYBRANÉ PREBIEHAJÚCE STRATEGICKÉ SÚDNE KONANIA TÝKAJÚCE SA DISKRIMINÁCIE RÓMOV A RÓMOK

V rámci nášho programu strategickej litigácie v súčasnosti sprostredkovávame právne zastupovanie pre Rómov a Rómky, namietajúcich diskrimináciu, vo viacerých ďalších prípadoch. Rovnako vedíme súdne konania na ochranu pred diskrimináciou rómskej menšiny iniciovaných na základe nami podaných verejných žalôb. Ide o prípady, ktoré sú v rôznych štádiách konania a v ktorých sa v súčasnosti stále právne angažujeme. Patria medzi nie okrem iného:

Od roku 2010 vedíme na základe nami podanej verejnej žaloby súdne konanie, ktorým namietame diskriminačný dopad vybraných právnych ustanovení zákona o príspevku pri narodení dieťaťa na ženy a ich deti, a teda ich nesúlads s ADZ. Našou právnou argumentáciou sa usilujeme dosiahnuť, aby súdy konštatovali, že takáto právna úprava je diskriminačná. V októbri 2022 naše dovolanie proti zamietavým rozsudkom nižších súdov odmietol Najvyšší súd SR.³⁸

³⁶ Rozhodnutie Okresného súdu v Prešove z 24. novembra 2021, sp. zn. 15C/14/2016. Dostupné na našej webstránke:

<https://bit.ly/39fGygz>

³⁷ Rozhodnutie Okresného súdu Košice II z 21. januára 2022, sp. zn. 15C/190/2014-650.

³⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 27. októbra 2022, sp. zn. 7Cdo 114/2020. Dostupné na našej webstránke: <https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2022/12/uznesenie-NS-SR-porodne-27102022.pdf>

Od roku 2013 vedieme na základe nami podanej verejnej žaloby súdne konanie proti Fakultnej nemocnici s poliklinikou J. A. Reimana, Ministerstvo zdravotníctva SR ako jej zriaďovateľovi a Slovenskej republike v zastúpení Ministerstvom zdravotníctva SR. V konaní poukazujeme na to, žalovaná nemocnica má zavedenú dlhodobú prax umiestňovania rómskych žien do oddelených tzv. rómskych izieb. Namietali sme, že táto prax predstavuje ich segregáciu na základe etnickej príslušnosti. Okresný súd Bratislava v júli 2022 našu žalobu v celom rozsahu zamietol. Podľa súdu Poradňa ako žalujúca strana nepreukázala, že sú rómske ženy umiestňované v oddelených izbách z dôvodu ich rómskej príslušnosti. Na základe nami podaného odvolania konanie v súčasnosti prebieha konanie na Krajskom súde v Bratislave.³⁹

Od roku 2015 vedieme viaceré súdne konanie, iniciované na základe nami podaných verejných žalôb, ktoré sú namierené proti rozličným prejavom segregácie rómskych detí vo vzdelávaní. Jedným z tých, ktorého priebeh dlhodobo medializujeme, je konanie proti mestu Stará Ľubovňa a Slovenskej republike v zastúpení Ministerstvom školstva SR, ktorým namietame, že vzdelávaním rómskych detí v etnicky homogénnej škole v blízkosti miestnej znevýhodnenej rómskej komunity v mestskej časti Podsadek dochádza k ich diskriminácii na základe etnickej príslušnosti.⁴⁰ Na základe nami podaného dovolania konanie v súčasnosti prebieha na Najvyššom súde SR.

V súvislosti s pandemiou Covid-19 sme od roku 2020 začali venovať zvýšenú pozornosť nerovnému prístupu znevýhodnených Rómov a Rómkok, ako aj niektorých iných skupín obyvateľstva k digitálnym technológiám – špecificky internetu, počítačom či smartfónom. Obmedzený prístup k týmto technológiám či nedostatočné zručnosti v ich používaní ich podľa nášho názoru v čoraz väčšej miere znevýhodňujú v rôznych oblastiach života. Počas prebiehajúcej pandémie sa tento problém dostal do popredia najmä v súvislosti s nerovným prístupom znevýhodnených rómskych detí k dištančnému vzdelávaniu. V tejto súvislosti sme v ostatnom období sprostredkovali právne zastupovanie v strategickom prípade, ktorý je prvým svojho druhu na slovenských súdoch.

³⁹ Rozsudok Okresného súdu Bratislava III z 29. júla 2022, sp.zn. 14 C 288/2013. Dostupné na našej webstránke: https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2022/08/rozsudok-OS-BA-III_romske-izby_anonym.pdf

⁴⁰ Rozsudok Okresného súdu Bratislava III z 6. októbra 2016, sp.zn. 11 C 351/2015 potvrdený rozsudkom Krajského súdu v Bratislave z 29. apríla 2020, sp.zn. 4Co 216/2017. Dostupné na našej webstránke: <https://poradna-prava.sk/wp-content/uploads/2022/03/rozudok-stra-lubovna.pdf>